

**MUSIQA MAKTABLARINING DARS JARAYONIDA MUSIQA SAVODXONLIGI
FANING NAZARIY ASOSLARI.****Rasulova Homidabonu Nu'monxon qizi***Farg'ona davlat universiteti san'atshunoslik fakulteti Musiqa ta'limi va san'at
yo'nalishi magistranti.*

Annotatsiya Mazkur maqolada musiqa maktabining dars jarayonida musiqa savodxonligining o'rni, uning nazariy asoslari, musiqa sohasida ta'lim olayotgan o'quvchilarning ijrosiga ta'siri to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: san'at, musiqa, musiqa savodi, ilmi musiqiy, ilmi advor, samo, o'lchov birligi, ilmiyratsionalistik, amaliy-empirik, diniy-ma'naviy va hokazolar.

Аннотация В данной статье говорится о роли музыкальной грамотности в учебном процессе музыкальной школы, ее теоретических основах, влиянии на успеваемость учащихся, изучающих музыку.

Ключевые слова: искусство, музыка, музыкальная грамотность, музыкальная наука, научная наука, единица измерения, научно-рационалистическая, практико-эмпирическая, религиозно-духовная и др.

Annotation This article talks about the role of music literacy in the music school's teaching process, its theoretical foundations, and its impact on the performance of students studying music.

Key words: art, music, musical literacy, musical science, scientific science, unit of measurement, scientific-rationalist, practical-empirical, religious-spiritual, etc.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha 2016 — 2020-yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi to'g'risida" 2015-yil 20-noyabrdagi PQ-2435-son qarori tasdiqlangan bo'lib, unda 9ta bob va 81ta paragraf mavjud bo'lib. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2016-y., 18-son, 204-modda; 2017-y., 19-son, 345-modda; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 04.06.2021-y., 09/21/345/0522-son, 22.06.2021-y., 09/21/385/0583-son; 05.04.2022-y., 09/22/153/0266-son) bilan tasdiqlangan. Unga ko'ra Bolalar musiqa va san'at maktabining asosiy maqsadi yosh avlodning musiqa va san'at turlariga qiziqishi va qobiliyatini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirish, ularni xalqimiz an'alariga va milliy qadriyatlarimizga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalash, ma'naviy va ma'rifiy saviyasini har tomonlama oshirish ko'zda tutilgan.

San'at- bu insonning o'zi va icki dunyosi, o'y-fikrlari, his-tuyg'ulari, atrofidagi voqealarni aks ettiruvchi faoliyat turidir. U inson faoliyatining boshqa turlaridan farqli ravishda badiiy obrazlarni yaratib, kishining ongiga va hissiyotiga ta'sir etib, go'yoki olamni yangicha va go'zal ko'rinishda kashf etadi. Biroq inson, hayotni va hodasalarni nusxa qilib ko'chirmaydi, aksincha, ularda eng umumiy, tipik

xususiyatlarni saralab olib, ularni anglab yetib, o'z hayotiga moslab, so'ng rasm, sh'er, musiqa asarlari ko'rinishida gavdalantiradi. Shu sababdan san'at asarlari ham hayot, ham ijodning rasmi hissoblanadi.

Musiqa- so'zi yunonchadan olingan bo'lib, ilhom parilar san'ati degan ma'noni anglatadi. Musiqa inson hayoti davomida unga har doyim hamroh bo'lib, insonlarga estetik zavq, ma'naviy ozuqa berishlardan tashqari, ularning go'zallikni ko'rishka chorlaydi va estetik didini shakllantirib tarbiyalaydi. Shu sababdan ham musiqa sadolari ostida qilingan har qanday mehnat unumli va zavqli, olingan dam esa maroqli o'tadi. Shu bilan bir qatorda to'yu- tamoshalar, hattoki motam marosimlar ham musiqa sadolari ostida o'tadi.

Musiqa juda qadim zamonlardan paydo bo'lgan bo'lib, ibtidoiyjamoat tuzumi davriga borib taqaladi. U davrdagi musiqa shovqinli, urma-zarbli bo'lib insonlar musiqadan ov vaqtida yoki bo'lmasam birir hayvon yoki yirtqichdan himoyalash, uni qo'rqitish maqsadida ongsiz ravishda foydalangan. Tobora rivojlanib kuylash kabi ko'nikmalarni o'rganib, turli hil cholg'u asboblarni ham ixtiro qila boshlagan. Hozirgi kungacha ular tobora takomillashib! orkestrlar qatoridan joy olganlar.

Musiqa turli ko'rinishlari bo'lib, ularga cholg'u ijrochiligi; maqom va shashmaqomlar, katta ashula, estrada qo'shiqlari, xor bo'lib kuylash, xoreografiya yo'nalishlari bo'lib ularning asosida musiqa savodxonligi darslari xam bor. Musiqa savodxonligi fanining asosiy maqsadi o'rganilib turilgan asarning mazmun-mohiyati, tarkibiy qismlari, o'lchov birligi, harakat tezligi, shuningdek dinamik belgilari hamda asarning ifoda vositalarini to'liq tushunib, mahorat bilan ijro etishda ijrochida tushuncha hosil qilishiga poydevor bo'ladigan asos hissoblanadi. Musiqa nazariyasi- muayyan davr va biror xalq, shuningdek kompozitorlar yozgan asarlar tuzilish qoidalarini, musiqa tili va ularning xususiyatlarini tadqiq qiluvchi fandır. Shuningdek musiqaning ifoda vositalari, asarning garmoniyasi, polifoniyasi, uning shakli, orkestri va cholg'ularini o'rganadi.

Musiqa nazariyasi tarixdan mavjud bo'lib, 8-9 asrlarda O'rta va Yaqin Sharq xalqlari san'atida "ilmi musiqiy" nomi bilan shakl topgan. 14-15 asrlarga kelib "ilmi advor" deb ham atalgan. Markaziy Osiyo madaniyatida ilmi musiqiy asosan 3 ta uslubiy yo'nalishda rivojlangan:

1. Ilmiy-ratsionalistik – musiqa ijodiyoti an'analarini mantiq ilmi, matematik va fizika qonun qoidalari negizida umumlashtirishka asoslangan. Ushbu yo'nalishda Aristotel, Aristoksen, Ptolomey, Farobiy, Ibn Sino, Abu Abdulloh, al-Xorazmiy, Umar Hayyom, Qutbiddin ash-Sheroziy, Fahriddin ar-Roziy va boshqalar o'z qarashlarini ta'kidlagan.

2. Amaliy-emperik – muayyan bir ijodiy uslub, maktab yoki musiqaning ma'lum bir sohasi, ashula yoki cholg'u ijrochiligini amaliy o'zlashtirishga mo'ljallangan. Banu Muso, Yahyo al-Munajjim, Safiuddin al-Urmaviy, Najmiddin Kavkabi, Darvish ali-Changiy va boshqalar faoliyat olib brogan.

3. Diniy-ma'naviy – Qur'on, hadislar, shariat arkonlariva tasavvuf g'oyalari nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda, musiqaning ma'naviy mohiyati, tarbiyaviy ahamiyati masalalarini o'rganishga bag'ishlangan. Olimlardan, Kalobodiy, Buhoriy, abu Homid G'azoliy, Boqiyo Noiniy, Ziyouddin Naxshabiy, Nurasad Chistiniy, Abdulhaq Dehlaviy, Hujviriy, Abbodiy va boshqalar fikrlar keltirgan. Temuriylar davrida ushbu yo'nalish ko'p hollarda "samo"deb atalgan.

Hozirgi kunda musiqa darsi umumiy o'rta ta'lim maktablarida va musiqa maktablarida turli xil tarzda tashkil etilgan bo'lib, o'rta ta'lim maktablarda musiqa darsi 45 daqiqa ichida o'z ichiga musiqa tinglash, qo'shiq kuylash, ritmik harakatkar bajarish, musiqa asboblarida chalish hamda musiqa savodini o'rganish kabilarni oladi. Butun dars davomida o'quvchilar ham qo'shiq kuylaydi, ham tinglaydi' qo'shiqqa moslab ritmik harakatlar bajaradi. Musiqa maktablarida esa bu faoliyatlar boshqacha ko'rinishda tuzilib har biri mustaqil fan hissoblanadi. Misol uchun cholg'u ijrichiligi, vokal ijrichiligi, musiqa nazariyasi, xor, maqom alifbosi kabilar. Bularning ichida "musiqa nazariyasi" fani har bir yo'nalishlarning majburiy bo'lib, har bir sozanda ham, honanda ham o'rganishi shartdir.

Musiqa savodhonligi talabalarga musiqiy ifodalilikning asosiy vositalarini tushunib yetishishlarida chuqur bilimlar berish hamda musiqiy-texnik ko'nikmalarni o'rgatish, shuningdek amaliy mashg'ulotlarda nota matnini o'qishni mukammallashtirish va ovoz intonatsiyasining sofligiga erishish, musiqiy asar shaklining tuzilishidagi asosiy qonuniyatlari, muhim musiqa elementlari, musiqiy rivojlanish printsiplari, shakldagi qismlar funktsiyasi bilan talabalarni tanishtirish va turli xil mu siqiy shakllarni tahlil qilish malakalarini shakllantirish, hamda kompozitorlik ijodining ahamiyatli masalalari va asosiy muammolari bilan yaqindan tanishish hamda musiqa tizimi va ularda muhim o'rin egallagan garmoniya haqida aniq tushunchalar beriladi. Talabalarning musiqiy fikrlash, musiqiy eshitish, sof intonatsiyani xis eta olish qobiliyatlarini va musiqiy xotirasini shakllantirish, ularda lad, ritm, sur'at va uslub tuyg'usini tarbiyalash hamda o'zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishga o'rgatadi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan sabablarga ko'ra, xulosa o'rnida shuni aytish joizki, musiqa maktablarida musiqa savodhonligi darsi majburiy o'rganiladigan fan hissoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 05.04.2022y.09/22/153/0266 son qarori.
2. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
3. Musiqa elementar nazariyasi va Garmoniyasi. Toshkent-2017.
4. «MUSIQA SAVODI METODIKASI VA RITMIKA.» Nafisa Yusupova. Toshkent-2010.

5. G.M.Sharipova, D.F.Asamova, Z.L.Xodjayeva «MUSIQA 0 ‘QITISH NAZARIYASI METODIKASI VA MAKTAB REPERTUARI. Tashkent-2014»

Литературы:

1. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 04.05.2022 №22/09/153/0266.

2. Я сам. Первый том. Ташкент, 2000 г.

3. Элементарная теория музыки и гармонии. Ташкент-2017.

4. «МЕТОДИКА МУЗЫКАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ И РИТМИКА». Нафиса Юсупова. Ташкент-2010

5. Шарипова Г.М., Асамова Д.Ф., Ходжаева З.Л. «МУЗЫКА 0» ТЕОРИЯ МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ШКОЛЬНЫЙ РЕПЕРТОРИЮ. Ташкент-2014»

References:

1. Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated 05/04/2022 No. 22/09/153/0266.

2. I myself. First volume. Tashkent, 2000

3. Elementary theory of music and harmony. Tashkent-2017.

4. “METHODOLOGY OF MUSICAL LITERACY AND RHYTHMIC”. Nafisa Yusupova. Tashkent-2010

5. Sharipova G.M., Asamova D.F., Khodzhaeva Z.L. “MUSIC 0” THEORY OF TEACHING METHODS AND SCHOOL REPERTOIRE»Tashkent-2014»